

PETER WOHLLEBEN

KAZDA

CITOVÝ ŽIVOT ZVÍŘAT

**Láska, zármutek, soucítění –
úžasná tvář skrytého světa**

**SVĚTOVÝ
BESTSELLER**

Peter Wohlleben

Citový život zvířat

Láska, zármutek, soucítění –
úžasná tvář skrytého světa

KAZDA

Elektronická kniha

Vydalo Nakladatelství Kazda s.r.o. v roce 2018

Nové sady 2

602 00 Brno

www.knihykazda.cz

info@knihykazda.cz

Original title: Das Seelenleben der Tiere: Liebe, Trauer, Mitgefühl –
erstaunliche Einblicke in eine verborgene Welt by Peter Wohlleben

© 2016 by Ludwig Verlag, München

a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany

Přeložila: Magdalena Havlová

Redigovaly: Lenka Soukupová a Jana Veselá

Odpovědná redaktorka: Lenka Soukupová

Sazba a úprava obálky: Pavel Mahovský

Autor obálky: Eisele Grafik-Design, München

Fotografie na obálce: Getty Images/Tizard Images

Počet stran: 223

1. vydání

ISBN 978-80-905788-9-0

Naše knihy dodávají na trh

Euromedia Group – knižní distribuce, Kosmas,

Pavel Dobrovský – BETA a Pemic Books.

Knihy lze zakoupit se slevou přímo u nakladatele na www.knihykazda.cz
nebo v knihkupectvích.

Vytvoření elektronické verze Dibuk, s.r.o., 2018

Úvodem

Kohouti, kteří lžou svým slepicím? Laně, které truchlí? Koně, kteří se stydí? To vše ještě před pár lety znělo jako fantazírování. To si jen milovníci zvířat zbožně přáli přiblížit svým chráněncům. A já jsem nebyl jiný, zvířata mne totiž provázela celý život. Ať už šlo o kuře u mých rodičů, které si mne vyvolilo za maminku, kozy u naší hájovny, jejichž radostné mečení nám zpestřovalo všední dny, či lesní zvěř, s níž se setkávám den co den při svých pochůzkách v revíru, stále jsem si kladl otázku, co se asi děje v jejich hlavách. Je to skutečně tak, jak dlouho tvrdili vědci, totiž že si jenom my lidé dokážeme naplno vychutnat pestrou paletu pocitů? Je možné, že byla jen pro nás přichystána speciální biologická cesta, která jako jediná zaručuje vědomý, naplněný život?

Kdyby ano, přestal bych na tomto místě psát. Protože pokud by člověk byl co do své biologické konstrukce něčím zvláštním, nemohl by se s ostatními živočišnými druhy vůbec srovnávat. Soucítění se zvířaty by zcela postrádalo smysl, protože bychom nemohli ani v náznaku tušit, co se v nich odehrává. Naštěstí se ale příroda rozhodla pro úspornou variantu. Evoluce „jenom“ přebudovala a obměnila to, co už tu bylo, podobně jak to známe u počítačových systémů. Stejně jako ve Windows 10 stále ještě fungují postupy předchozí verze, působí i v nás genetické programy našich prapředků. A také ve všech ostatních druzích, jejichž rodokmen v průběhu miliónů let vznikl větvením jedné a téže linie. V mém chápání tak neexistují dva druhy smutku, bolesti či lásky. Možná to zní opovážlivě, když řeknu, že prase cítí právě tak jako my. Avšak pravděpodobnost, že v něm zranění vyvolá méně hrozné pocity nežli v nás, se blíží nule. „Ale, ale“, zvolají teď možná vědci, „tohle přece není nikterak dokázáno“. Pravda, a nejspíš se to ani nikdy nikomu nepodaří. Že vy cítíte právě tak jako já, je ale rovněž jen teoretická úvaha. Do jiného člověka nevidíme a nikdo nemůže dokázat, že třeba píchnutí jehlou vyvolá u všech sedmi miliard obyvatel zeměkoule tytéž pocity. Lidé nicméně dokážou svoje

vjemy a emoce popsat slovy a tak se zvyšuje pravděpodobnost, že to, co se odehrává v pocitové rovině, je u všech lidí víceméně podobné.

Tak třeba naše fenka Maxi, která v kuchyni zbaštila plnou mísu knedlíků a pak se tvářila jako nevinátka, rozhodně nebyla nějaká žravá biologická mašina, nýbrž rafinovaná podšívka, milá bytůstka, kterou měl každý rád. Čím častěji a pozorněji jsem se díval, tím víc vyloženě lidských emocí jsem objevoval u našich domácích zvířat a jejich divokého příbuzenstva v lese. A nejsem sám. Čím dál více badatelů dochází k poznání, že mnoho zvířecích druhů s námi sdílí určité společné rysy. Pravá láska u krkavců? Je prokázána. Veverky, které znají jména svých příbuzných? I to je dávno zdokumentováno. Kam se jen podíváme, tam se miluje, soucítí a s vervou žije. V průběhu let už vznikla veliká spousta vědeckých prací k této tematice. Ty však vždy pokrývají jen nepatrné dílčí aspekty a jejich styl je nezřídka tak suchý, že se stěží hodí k odpočinkové četbě, o lepším porozumění ani nemluvě. Proto bych teď rád byl jakýmsi tlumočníkem, který pro vás všechna ta překvapivá zjištění přeloží do běžného jazyka, z jednotlivých dílků skládačky vytvoří celkový obraz a celé to následně okoření vlastními postřehy. Pod tímto pohledem na svět zvířat, jenž nás obklopuje, se jednotlivé popsané druhy promění z živých robotů, tupě poháněných pevně daným genetickým kódem, ve věrné duše a vši lásky hodné nezbedy. A právě těmi také jsou, jak se můžete přesvědčit při procházce mým revírem, u našich koz, koní a králíků, ale i v parcích a lesích svého vlastního domova. Půjďme?

Mateřská láska, dokud nepadneš

Bylo horké léto roku 1996. Pro ochlazení jsme se ženou postavili přenosný bazének pod stinný strom. Seděl jsem ve vodě s oběma našimi dětmi a všichni jsme s chutí pojídali šťavnaté kousky melounu, připomínající svým tvarem malé lodky. Tu jsem koutky svých očí zpozoroval jakýsi pohyb. Něco rezavě hnědého k nám hopkalo a mezitím se vždycky krátce zastavilo. „Veverka!“, volaly děti nadšeně. Moji radost však brzy vystřídalo hluboké znepokojení, protože veverka po několika krocích ztratila rovnováhu a přepadla na stranu. Byla zřejmě nemocná, a když se zase o kousek přiblížila, spatřil jsem na jejím krku veliký nádor. Podle všeho se jednalo o trpící a možná dokonce vysoce infekční zvíře, které se pomalu, ale jistě pohybovalo směrem k našemu bazénku. Už jsem byl připraven dát se s dětmi na ústup, když se situace vyjasnila a proměnila v dojemnou scénu: z nádoru se vyklubalo mládě, ovinuté jako kožešinový límec kolem krku matky. Ta proto stěží popadala dech, který jí v tom spalujícím vedru stačil jen na několik málo kroků, po nichž veverka vyčerpaně padla na bok a lapala po vzduchu.

Veverčí maminky se o své potomstvo obětavě starají. V ohrožení se snaží odtáhnout svoje mladé do bezpečí způsobem, který jsem právě popsal. Přitom se vydávají ze všech svých sil, protože podle velikosti vrhu může jít až o šest mrňousků, kteří se nechávají odtransportovat pevně zaklesnutí kolem matčina krku. Navzdory této péči není procento přeživších nikterak vysoké, zhruba osmdesát procent z nich se nedožije ani svých prvních narozenin. Jednak tu jsou noci: zatímco rezaví diblíci přes den většinou nepřátel upláchnou, spánek jim přinese smrt. Lesní kuny se plíží větvemi stromů a přepadají snící zvířátka. Za slunečního svitu to bývají jestřábi, kteří ve smělém letu sviští mezi kmeny a vyhlíží nějakou lahůdku. Když zpozorují veverku, roztočí se spirála strachu, což je míněno doslova. Veverka se snaží dravci utéct tak, že zmizí na druhou stranu kmene. Jestřáb stříhne těsnou zatáčku a následuje svou kořist, veverka zase bleskurychle

uhne za strom, pták za ní, takže nastává zběsilý spirálovitý pohyb obou zvířat kolem kmene. Rychlejší vyhrává, a zpravidla to bývá malý savec.

Mnohem krutější než jakýkoli nepřítel ze zvířecí říše však bývá zima. Aby před ní byly pokud možno chráněny, stavějí si veverky kukaně. To jsou kulovitá hnízda, umístěná v korunách stromů. Aby dokázaly prchnout před nevítanými návštěvníky, budují svými tlapkami dva vchody. Základní konstrukci kukaně tvoří spousta malých větviček, zevnitř je příbytek vystlán měkkým mechem. To zajišťuje tepelnou izolaci a navíc je to pohodlné. Pohodlné? Ano, i zvířata mají ráda komfort. Větve, které během spánku tlačí do zad, jsou veverkám stejně nepříjemné jako nám. Měkká matrace z mechu oproti tomu zaručuje blahý spánek. Z okna své kanceláře pravidelně vídám, jak se zelený „plyš“ vydlobává z našeho trávníku a dopravuje vzhůru do stromů. A mohu pozorovat i další věci. Jakmile na podzim spadnou ze stromů žaludy a bukvice, zvířátka posbívají výživná semínka a zahrabou je o několik metrů dál do země jako zásobu na zimu. Veverky se totiž neoddávají skutečnému zimnímu spánku, nýbrž v daném období jen tak poklimbávají. Tělo přitom spotřebuje méně energie, není však zcela utlumené, jako například u ježků. Veverka se opakovaně budí a dostává hlad. Pak hbitě sleze ze stromu a hledá některou ze svých četných potravních skrýší. Hledá a hledá. V prvním okamžiku to vypadá legračně, když vidíme, jak se zvířátko snaží rozpomenout. Tu malinko zapátrá, tam trochu hrábne a pak se zas v klidu posadí, jako by potřebovalo pauzu na přemýšlení. Je to ale skutečně velmi těžké: krajina se během podzimu opticky dosti změnila. Stromy a keře ztratily svoji zeleň, tráva uschla a navíc možná ještě sníh všechno kolem dokola zabalil do bílé vaty. A zatímco zoufalá veverka dál hledá, zmocňuje se mne soucit. Protože tady příroda nelítostně prosívá a většina zapomnětlivých veverek, často letošních, se nedožije příštího jara, protože zemře hladem. Pak někdy nacházím ve starých bukových rezervacích malé chomáčky vyrážejících boučků. Tato buková dítka vypadají jako motýlci na stopce a normálně se vyskytují pouze jednotlivě. Ve shluku je objevíme pouze tam, kde si veverka už nevyzvedla svoje zásoby – často ze zapomnětlivosti a s již popsanými fatálními důsledky.

Veverka je pro mne nicméně skvělým příkladem toho, jak my lidé zvířecí svět kategorizujeme. Se svýma tmavýma očkama, připomínajícíma knoflíky, vypadá velice roztomile, má měkký kožíšek, přitažlivě zbarvený

do rezava (existují ovšem i černohnědé varianty), a není nám nikterak nebezpečná. Z jejích zapomenutých nashromážděných žaludů na jaře vzejdou mladé stromy, takže se dokonce dá považovat za zakladatele nových lesů. Krátce řečeno, veverka je sympaťák. Proto docela rádi potlačíme jakoukoli myšlenku na její oblíbenou potravu, totiž ptačí mláďata. I takové výpravy za kořistí mohu z okna své kanceláře pozorovat. Když veverka na jaře šplhá vzhůru po kmeni, zavládne v malé kolonii kvícal, hnízdících ve starých borovicích u vjezdu, velké rozčilení. Ptáci štěbetají a pokřikují v třepetavém letu kolem kmene a snaží se vetřelce zahnat. Veverky jsou jejich smrtelní nepřátelé, protože bez mrknutí oka vybírají z hnízda jedno sotva ochmýřené mláďátko za druhým. Ani příbytky v dutinách ptáčkům moc ochrany neposkytují, protože je veverky svými štíhlými tlapkami, na nichž nechybí dlouhé, ostré drápy, dokážou vylovit i z nitra dutých stromů.

Jsou tedy veverky nakonec přece jenom spíš zlé než dobré? Ani jedno, ani druhé. Rozmar přírody způsobil, že probouzejí naše ochranné pudry a tím i pozitivní emoce. To nemá nic společného s dobrotou, ani s užitečností. Druhá strana mince, zabíjení námi rovněž milovaných ptáčků zpěváků, ovšem také nepředstavuje zlo. Zvířata se mají a navíc musí postarat o svoje mláďata, odkázaná na výživné mateřské mléko. Kdyby veverky pokrývaly svou spotřebu proteinů housenkami bělásky zelného, tak bychom byli nadšeni. Náš vztah k veverkám by byl veskrze kladný, poněvadž s housenkami je otrava, jsou to narušitelé idylických poměrů v naší zeleninové výsadbě. Ačkoli – i housenky bělásky zelného jsou mláďata, konkrétně budoucí motýli. A zabíjení motýlího dorostu se ani zdaleka nestane dobrodiním pro přírodu jen proto, že náhodou milují tytéž rostliny, které jsme si my vyvolili za potravu.

Veverky naše kategorizace nezajímá ani co by se za nehet vešlo. Mají dost co dělat, aby sebe a svůj druh v přírodě udržely a hlavně – aby měly radost ze života. Avšak zpět k mateřské lásce rezatého raráška: může skutečně něco takového pociťovat? Lásku tak silnou, že pro život potomstva obětuje svůj vlastní? Není to jen hormonální koktejl, který prosumí jeho žilami a spustí naprogramované pečovatelské rituály? Věda má tendenci degradovat takové biologické procesy na nevyhnutelné mechanismy. Než ale strčíme veverku a další živočišné druhy do takovéto strízlivé přihrádky, podívejme se krátce na mateřskou lásku u lidí. Co se

děje v tělech matek, když drží v náručí kojence? Je mateřská láska vrozená? Odpověď vědy zní: ano i ne. Vrozená není láska, nýbrž předpoklady, díky nimž se vyvíjí. Krátce před porodem se vyloučí oxytocin, hormon umožňující tuto silnou vazbu. Zároveň se uvolňují velká množství endorfinů, které zmírňují bolesti a rozptylují strach. Tato hormonální směs zůstává v krvi i po porodu, takže miminko přivítá zcela uvolněná a pozitivně naladěná matka. Kojení stimuluje další produkci oxytocinu a vazba mezi matkou a dítětem tak může zesílit. Podobně je tomu u mnoha druhů zvířat, třeba u koz, které se svou rodinou chovám u naší hájovny (a které mimochodem také produkují oxytocin). U nich začíná vzájemné poznávání matky a kůzlátek olizováním porodního hleny. Tato chvíle upevňuje vazbu. Maminka během ní něžně pomekává, její děti jí odpovídají vysokými, tenkými hlásky, které si koza vštípí do paměti.

Avšak běda, když se hlenová procedura nepovede! K porodu přemísťujeme zvířata z našeho malého stáda do odděleného boxu, aby v klidu slehla. Dveře tohoto boxu mají dole malou štěrbinu, jíž jednou během porodu proklouzlo obzvlášť malé kůzle. Než jsme to neštěstí zpozorovali, uběhl drahocenný čas a hlen mezitím uschl. Důsledky: koží matka přes všechny pokusy svoje kůzlátko nepřijala, mateřská láska se už nemohla zrodit. U lidí tomu často není jinak. Pokud jsou kojenci v porodnici delší dobu odloučení od svých matek, riziko, že mateřskou lásku nepoznají, stoupá. Naštěstí méně strmě a dramaticky nežli u koz, protože lidé nejsou odkázáni výlučně na hormony a dokáží se mateřské lásce naučit. Jinak by nebyly vůbec možné adopce, kdy se děti setkávají s matkou, která je bude vychovávat, leckdy i několik let po svém narození.

Právě na adoptcích se dá nejlépe zkoumat, zda se mateřské lásce dá naučit, respektive zda je či není pouhým instinktivním reflexem. Avšak ještě než se budeme touto otázkou hlouběji zabývat, rád bych tak trochu objasnil podstatu instinktů.

Instinkty – pocity druhé kategorie?

Často slýchávám názor, že srovnávání zvířecích pocitů s lidskými nikam nevede, protože zvířata koneckonců cítí instinktivně, zatímco my lidé vědomě. Než se budeme věnovat otázce, nakolik je instinktivní jednání něčím podřadným, shrňme si, co to instinkty vlastně jsou. Věda tímto pojmem označuje akce, které probíhají nevědomě, to znamená, že nevycházejí z myšlenkových procesů. Často to bývají hormony, které se v určitých situacích (například hněv) vylučují a navozují tělesné reakce. Jsou tedy zvířata plně automatizovaní roboti? Nežli vyneseme unáhlený soud, podívejme se na nás samotné. Ani my nejsme zcela prosti instinktivního jednání, nýbrž je tomu právě naopak. Představme si třeba rozpálenou plotnu. Když na ni nedopatřením položíme ruku, v mžiku ji zase oddálíme, čemuž rozhodně nepředchází úvaha typu: „Tady to nějak podivně zavání grilovaným masem a moje ruka najednou tak bolí. To abych ji snad raději stáhl.“ Děje se to naprosto automaticky a bez vědomého rozhodování. Instinkty tudíž najdeme i u lidí ; otázkou je jen, jak dalece ovlivňují náš každodenní život.

Trochu světla do temnoty vnáší novější výzkumy lidského mozku. Institut Maxe Plancka v Lipsku uveřejnil v roce 2008 studii plnou úžasných poznatků. S pomocí tomografů na bázi magnetické rezonance, které dokážou na počítači zobrazit mozkovou činnost, proběhlo pozorování testovaných osob během situace, kdy se měly rozhodnout (a stisknout tlačítko pravou či levou rukou). Až sedm vteřin před okamžikem, než účastníci pokusu definitivně zvolili určité řešení, se dalo z mozkové aktivity jasně vyčíst, k jakému výsledku dospějí. Příslušné konání se tudíž už rozběhlo, zatímco testovaní ještě přemýšleli, ke které z variant by se měli přiklonit. Pak to ale nebylo vědomí, nýbrž podvědomí, které spustilo impuls k jednání. Vědomí o několik málo sekund později vlastně už jen dodalo vysvětlení.

Protože výzkum těchto procesů je teprve v počátcích, nelze ještě říci, kolik procent a který typ rozhodnutí takto funguje a zda se dokážeme

ubránit pochodům zakódovaným v podvědomí. Ale i tak je velice překvapivé, že takzvaná svobodná vůle zjevně pokulhává za realitou. Vlastně nám tu jenom poskytuje omluvu pro naše (tak snadno zranitelné) ego, které se tímto v sobě utvrzuje a může se tak vždy cítit neomezeným pánem situace. (1)

Nežrídka tedy vládne protistrana, to znamená naše podvědomí. Kolik toho vědomě řídí náš rozum, je nakonec jedno, prostě jde o to, že se zjevně vysoký podíl instinktivních reakcí nespouští vědomě. Ukazuje se, že prožívání strachu a smutku, radosti a štěstí není instinktivním spouštěním nijak zkaleno ani není ubráno na intenzitě pocitů.

Takže teď už chápeme, že emoce jsou řečí podvědomí, a právě ono nám v každodenním životě pomáhá neutonout v záplavě informací. Bolest ruky na rozpálené plotně nás neprodleně přinutí jednat. Pocity štěstí umocňují pozitivní konání, strach zabraňuje tomu, abychom svým rozumem učinili rozhodnutí, které by mohlo být nebezpečné. Jen ty nepříliš četné problémy, které je záhodno řešit přemýšlením, proniknou do vědomí, kde mohou být v klidu analyzovány.

Pociťování je tedy v zásadě spojeno s podvědomím, nikoli s vědomím. Kdyby zvířata neměla vědomí, znamenalo by to jenom, že nedovedou přemýšlet. Podvědomí se oproti tomu vyskytuje u každého živočišného druhu, a protože musí zasahovat do určitých procesů a řídit je, má každé zvíře zákonitě i pocity. Instinktivní mateřská láska nemůže tudíž být ničím podřadným, poněvadž žádný jiný druh mateřské lásky neexistuje. Jediný rozdíl mezi zvířaty a lidmi spočívá v tom, že my můžeme mateřskou lásku (a jiné emoční stavy) vědomě aktivovat – třeba v případě adopce. Tady se nemůže vytvořit vazba mezi rodiči a dětmi tak, jak ji spouští situace při porodu, protože k jejich prvnímu kontaktu dochází až mnohem později. Přesto se v průběhu času vyvine instinktivní mateřská láska včetně příslušného hormonálního koktejlu v krvi.

Takže jsme to přece jen dokázali a konečně našli lidskou enklávu, do níž se zvířata nedostanou? Nežli odpovíme, ještě jednou se podívejme na naši veverku. Kanadští badatelé pozorovali více než dvacet let její příbuzné na Yukonu. Součástí studie bylo víc než sedm tisíc zvířat, a jakkoli jsou veverky samotářské, i tady docházelo k adopcím. Nicméně se vždycky jednalo o „děti“ z pokrevního příbuzenstva dotyčné „nevlastní matky“. Osvojení se dočkali pouze její synovci, neteře či vnoučata, čímž si

altruismus veverek nastavil jasné hranice. V čistě evolučním ohledu to přináší výhody, poněvadž tak lze zachovat a dále předávat určitý genotyp. (2) Pět případů během pěti let není navíc nikterak pádným důkazem přístupu, jenž by byl adoptivním obzvlášť nakloněn. Přejdeme tudíž k dalším živočišným druhům.

Jak je tomu se psy? V roce 2012 se Baby, fenka francouzského buldočka, postarala o palcové titulky v novinách. Žila v Braniborsku na statku fungujícím jako útulek pro zvířata. Jednoho dne přinesli šest malých divokých prasátek. Bachyni patrně zastřelili lovci a pruhovaní mrňousci neměli sami šanci přežít. Na statku se zvířátkům dostalo tučného mléka – a lásky. Mléko proudilo z lahvíček ošetřovatelů, láska a vřelost od Baby. Buldočí dáma neprodleně adoptovala celou bandu, která se k ní ve spánku důvěřivě tulila. Ani ve dne z té povedené partičky nespustila zrak. (3) Není to snad skutečné osvojení? „Macecha“ sice selátka nekojila, to nicméně odpadá i u lidských adoptí. Krom toho existují zprávy o psech, jako byla třeba kubánská fenka Yeti, která nezaváhala ani tady. Její vlastní štěňata jí až na jedno odebrali, takže měla mnoho mléka nazbyt. Na téže farmě se zároveň dočkalo potomstva i několik prasnic, takže si Yeti bez okolků osvojila 14 selat, ačkoliv jejich matky ještě žily. Prasátka následovala svoji novou maminku na druhou stranu dvora, a co je pozoruhodné: dostávala od ní mateřské mléko. (4)

Byla to vědomá forma adoptce? Nebo měla Yeti jenom přebytek mateřských citů, které jednoduše věnovala prasátkům? Tyto otázky si můžeme klást i u lidských adoptí, při kterých silné city hledají a nacházejí svůj cíl. I to, že chováme psy a jiná domácí zvířata, je srovnatelné s adoptí napříč různými druhy zvířat – mnozí čtvernožci bývají koneckonců přijímáni do lidských společenství jako téměř plnohodnotní členové rodiny.

Známe ovšem i jiné případy, kdy zvýšená hladina hormonů ani přebytečné mléko nejsou hlavní hnací silou klíčovým faktorem. Dojemný je příběh vrány jménem Mojžíš, který si za chvíli povíme. Když ptáci ztratí svoje mláďata, poskytne jim příroda další příležitost, jak odreagovat nahromaděné pudy: mohou zkrátka začít znova a zahrnout ještě jednou. Zvlášť taková osamělá vrána tudíž nemá důvod věnovat mateřskou péči jiným zvířatům. Mojžíš si k tomu nicméně vybral dokonce potenciální nepřítelkyni – kočku domácí. Ano, přiznejme si, koťátko bylo

ještě dost malé a navíc veskrze bezmocné, protože podle všeho ztratilo matku a už delší dobu sotva dostávalo potravu. Toulavé zvířátko se objevilo v zahradě Ann a Wally Collitových, kteří žili v domku v North Attleboro ve státě Massachusetts a mohli od onoho okamžiku pozorovat prazvláštní věci. Ke kočičce se přidala vrána a podle všeho ji také ochraňovala. Pták krmil malého sirotka žížalami a červy, Collitovi samozřejmě nezůstávali nečinní a rovněž dávali kotěti najíst. Přátelství mezi vránou a pokojovým tygrem vydrželo až do dospělosti, načež pták – po pěti letech – zmizel. (5)

Vraťme se však ještě k instinktům. Zda mateřské city vznikají na základě podnětu z podvědomí, či mají svůj původ ve vědomém myšlení, není podle mne pro jejich kvalitu rozhodující. Vjemy jsou v obou případech stejné. Jisté je, že u lidí nalezneme obojí, přičemž hormonálně vyvolané instinkty patrně budou tou častější variantou. Přestože zvířata neumí mateřskou lásku vědomě vyvinout (i když by nám adopce druhově cizích zvířecích dětí mohla zavdat důvod k přemýšlení), pořád zůstává podvědomý způsob, a ten je přinejmenším stejně nádherný a intenzivní. Veverka, která nesla svoje miminko omotané kolem krku přes vedrem žhnoucí trávník, to dělala z hluboké lásky – což pro mne tento zážitek s odstupem času dělá ještě krásnější a cennější.

O lásce k lidem

Mohou nás zvířata skutečně milovat? Jak těžké je prokázat tento cit už jen u zvířat téhož druhu, jsme viděli v souvislosti s tématem veverek. Ale co láska, která překračuje druhové hranice, a dokonce láska k lidem? Tady se vtírá myšlenka, že máme co činit s pouhým zbožným přáním, jež nám má jaksi osladit skutečnost, že naše domácí zvířata držíme v zajetí.

Podívejme se nejprve na lásku mezi rodiči a dětmi, neboť tuto obzvlášť silnou variantu dokážeme skutečně vyvolat, jak jsem se naučil už jako chlapec.

Už tehdy byly příroda a životní prostředí těžištěm mého zájmu, takže jsem každou volnou minutu trávil venku v lese či u umělých jezer (písníků) v okolí Rýna. Imitoval jsem kvákání žab a provokoval je tak k odpovědi, občas jsem choval pavouky v zavařovacích sklenicích, abych je mohl pozorovat, v mouce si pěstoval moučné červy a následně spoluprožíval jejich proměnu v černé brouky. Navíc jsem po večerech hltal knihy s příslušnou tematikou (žádný strach, i Karel May a Jack London měli místo na mém nočním stolku). V jedné z těchto publikací jsem se dočetl, že je možné fixovat kuřata i na člověka. K tomu stačí „vysedět“ vejce a krátce před vylíhnutím kuřete s ním „hovořit“, takže ta malá bytůstka v něm se připoutá k dotyčné osobě, místo ke slepici. Vazba je pak údajně celoživotní. Jak vzrušující!

Můj otec tehdy na zahradě choval několik slepic a kohouta, takže jsem se snadno dostal k oplodněným vejcím. Líhni jsem ovšem nedisponoval, takže musela stačit stará zahřívací poduška. Problém: slepičí vejce potřebují k líhnutí teplotu 38 °C, musejí se přes den několikrát obracet a přitom mírně ochlazovat. To, co taková kvočna od přírody skvěle ovládá, jsem musel s námahou „vyspekulovat“ a uskutečnit za pomoci šály a teploměru. Celých 21 dní jsem měřil teplotu, aranžoval šálu ve více či méně vrstvách kolem vajíčka, nanejvýš korektně, ba přímo puntičkářsky obracel a několik dní před vypočteným vylíhnutím pak započal se svými monology.

A skutečně: přesně v 21. den si malý ochmýřený tvoreček prorazil cestu na svobodu a já jsem jej okamžitě nazval „Robin Hood“.

Těžko věřit, jak bylo to kuře kouzelné! Jeho žlutá peříčka byla poseta malými tečkami, černá očka na mne bez přestání hleděla. Nechtělo se ode mne ani hnout, a jakmile jsem jen na chvíli zmizel z jeho zorného pole, hned se ozývalo úzkostné pípání. Ať už na toaletě, před televizí či vedle postele, Robin byl stále se mnou. Jen během školního vyučování jsem ho s těžkým srdcem musel nechávat samotného, takže mě při mém návratu vítal o to bouřlivěji. Tato vroucí příchyllost na mne začala klást značné nároky. Bratr se nade mnou smíloval a občas převzal hlídání a péči, abych mohl něco podniknout bez Robina, avšak poznenáhlu toho bylo příliš i na něho. Robin, jenž mezitím vyspěl v mladého kura, se dostal k jednomu bývalému učiteli angličtiny, velkému milovníkovi zvířat. Muž a opeřenec se rychle spřátelili a ještě dlouho je lidé vídali, jak se procházejí v sousední vesnici: učitel pěšky a Robin na jeho rameni.

Že si Robin vybudoval pevný vztah, je dostatečně prokázáno. O podobných případech může vyprávět každý chovatel zvířat, který někdy ve vztahu k mláďatům zastupoval matku. Kůzlata, která moje žena krmila mlékem z lahve, zůstávají po celý život velmi přítulná. Člověk tu hraje roli adoptivní matky, což je jistě dojemné. Tato vazba není, alespoň pro dotyčné zvíře, tak úplně dobrovolná, i když jí vděčí za svůj život. Hezčí by bylo, kdyby se k nám nějaká bytost zcela svobodně připojila a zůstala s námi. Avšak – existuje vůbec něco takového?

Tady musíme opustit úzce omezené pole mateřské lásky a věnovat se vztahům v obecnějším slova smyslu. Zvíře by totiž mělo být dospělé a tedy schopné se samo rozhodnout, zda se k nám chce připojit, či upřednostní samostatnost. To, že se k nám kočky a psi dostávají už jako miminka, má svůj důvod – ti malí zlobiči nemají mít žádný prostor pro rozhodování. To je třeba chápat veskrze pozitivně: po několika dnech přivykání a možná menší bolesti z odloučení od matky tato několik týdnů stará zvířátka rychle přilnou k nové blízké osobě a – podobně jako u kůzlat odchovaných lahví – vzniklé svazky přetrvávají v nezmenšené intenzitě po celý život. Všichni se cítí dobře, avšak i tak je nutno se ptát, zda existuje dobrovolně navázané spojení dospělých zvířecích jedinců s lidmi.

Co se domácích zvířat týče, je odpověď jednoznačně kladná ; známe nespočetné případy toulavých koček a psů, kteří se starostlivým dvounožcům

vyloženě vnucují. Pro úplné zodpovězení této otázky je nicméně třeba věnovat pozornost divokým zvířatům, protože ta nebyla chovatelsky šlechtěna a vedena ke krotkosti a ochotě přilnout k člověku. Rád bych vyloučil ještě jednu možnost: totiž ochočování krmením. Krmená divoká zvěř se totiž chce nažrat, takže od určitého stupně přivyknutí toleruje i naši přítomnost. Jak dalece nás to později může obtěžovat, o tom se naši bývalí sousedé přesvědčili díky veverce. Celé týdny ji lákali na oříšky, až konečně přišla až k otevřeným dveřím na terasu. Měli radost z malého diblíka, který se stal téměř členem rodiny. Ale běda, když dárci krmiva nebyli dost rychlí: to pak veverička usilovně škrábala na okenní rám, který během několika týdnů naprosto zničila ; – její drápy jsou totiž ostré jako břitva.

Přátelství volně žijících zvířat s lidmi nacházíme spíše v mořských sférách – třeba u delfínů. Vyloženou hvězdou v tomto směru je delfín Fungie, jehož domovem je zátoka Dingle v Irsku. Často se ukazuje lidem, doprovází malé výletní lodky a předvádí návštěvníkům různé taškařice, takže se stal skutečným magnetem pro turisty a jako takový má i odpovídající reklamu v příslušných brožurách. Ten, kdo za ním sestoupí do vody, se nemusí bát: velký kytovec plavce doprovází a doprává mu tak prožitek mimořádného štěstí. S krmením nemá krotkost zvířete co činit – delfín je dokonce odmítá.

Delfína Fungie si už třicet let nelze ze života města odmyslet. Není to dojemné? Zjevně ne pro každého, protože deník Die Welt hovořil s vědci a přitom nastolil otázku, zda atraktivní živočich náhodou není prostě jenom šílený. Možná se tento podivín zaměřuje na lidi jenom proto, že ho žádný jiný delfín nemá rád? (6)

I přesto, že se přátelství mezi lidmi a zvířaty někdy uzavírají z podobných důvodů – příkladem je samota po ztrátě partnera – rád bych pokračoval ve svém hledání, a sice u zvířat žijících na pevnině, konkrétně v naší zeměpisné oblasti. To však není jednoduché. Společným znakem divoké zvěře je právě to, že je divoká, takže normálně blízkost člověka nevyhledává. K tomu přistupuje skutečnost, že po celá staletí člověk pořádal lovy na ostatní živá stvoření. U těch se pak evolučně vyvinula plachost – kdo včas neuteče, je ve smrtelném nebezpečí. A pro kolik obyvatel lesa tohle dodnes platí, nám napoví pohled do seznamu lovné zvěře. Ať už se jedná o velké savce, jako jsou jeleni, srnci a divoká prasata,

či malé čtvernožce – lišky a zajíce, od dravých ptáků přes husy a kachny až po sluky – každoročně jich na tisíce končí v dešti kulí. Určitá nedůvěra k dvounohým tvorům je tedy víc než pochopitelná. O to krásnější je, když takový podezíravý jedinec překoná sám sebe a navzdory všemu kontakt s lidmi vyhledá.

Co však může být hybnou silou podobných procesů? Vábení nabízenou potravou bychom měli vyloučit, protože tady nevíme, zda to není jenom hlad, který potlačuje ostych. Existuje nicméně i jiná síla, pro nás lidi rovněž dosti důležitá: zvědavost. Má žena Miriam a já jsme v Laponsku každopádně zažili zvědavé soby. No dobře, dejme tomu že nejsou úplně divocí, protože původní obyvatelé, Sámové tato stáda vlastní a shánějí je dohromady s pomocí vrtulníků a skútrů, když chtějí zvířata vytrýdit na porážku nebo označkovat. Sobi si nicméně zachovali charakter divé zvěře a jsou před lidmi zpravidla velice plaší. Stanovali jsme v národním parku Sarek a já jsem jakožto správné ranní ptáče v časných ranních hodinách opustil pohodlí spacího pytle. Trochu jsem se rozhlížel v dech beroucí kulise nedotčené přírody, když tu jsem ve své blízkosti zpozoroval nějaký pohyb. Že by sob? Jeden jediný? Ne, bylo jich víc, sestupovali strání dolů. Vzbudil jsem Miriam, aby je také mohla pozorovat. Během naší snídaně jich stále přibývalo a nakonec se kolem nás shromáždilo celé stádo – kolem 300 kusů. Celý den zůstali u našeho stanu a jedno telátko si dokonce troufalo přiblížit se až na vzdálenost jednoho metru a uložit se vedle stanu k polednímu spánku. Cítili jsme se jako v ráji.

Že zvířata byla skutečně plachá, jsme poznali, když se přiblížila malá skupinka turistů. Jakmile dorazila, zvířata se stáhla, a až později se zase vrátila do okolí stanu. S doširoka otevřenýma očima a vzdouvajícími se nozdrami chtěli prozkoumat, co jsme zač, a pro nás to byl nejkrásnější zážitek celé cesty. Proč se chovali tak důvěrně, nevíme. Vlivem každodenního styku se zvířaty jsou naše pohyby možná klidnější, takže se jim patrně nezdáme tak nebezpeční.

Podobné příhody lze zažít všude tam, kde se zvířata neloví. Ať už v národních parcích Afriky, na Galapágách či v tundře dalekého severu – pokud tamní živočichové ještě neposbírali žádné zlé zkušenosti s námi lidmi, bez obtíží pak člověka pustí blíž. Občas se objeví jedinci, kteří zvědavě okukují, jaký neobvyklý host se to potlouká po jejich revíru. Tato